

Three Elul Themes in the Mitzvah of Tzedakah

Part of the Gardin-Mermelstein Chodesh of Inspiration

1. נוסח תפילת "ונתנה תקף"
ותשובה, ותפילה, וצדקה מעבירין את רוע הגזירה:

I. The Halacha

2. בבלי כתובות דף מ"ט:

אמר רבי אילעא אמר ריש לקיש משום רבי יהודה בר חנינא באושא התקינו שיהא אדם זן את בניו ואת בנותיו כשהן קטנים איבעיא להו הלכתא כוותיה או אין הלכתא כוותיה תא שמע כי הוה אתו לקמיה דרב יהודה אמר להו יארוד ילדה ואבני מתא שדיא כי הוה אתו לקמיה דרב חסדא אמר להו כפו ליה אסיאתא בצבורא וליקום ולימא עורבא בעי בניה וההוא גברא לא בעי בניה ועורבא בעי בניה והכתיב לבני עורב אשר יקראו לא קשיא הא בחיורי הא באוכמי כי הוה אתי לקמיה דרבא אמר ליה ניהא לך דמיתזני בניך מצדקה ולא אמרן אלא דלא אמיד אבל אמיד כפינן ליה על כרחיה כי הא דרבא כפייה לרב נתן בר אמי ואפיק מיניה ד' מאה זוזי לצדקה.

3. רמב"ם, מתנות עניים פרק ז' הלכה י'

מי שאינו רוצה ליתן צדקה או שיתן מעט ממה שראוי לו, בית דין כופין אותו ומכין אותו מכת מרדות עד שיתן מה שאמזדהו ליתן, ויורדין לנכסיו בפניו ולוקחין ממנו מה שראוי לו ליתן, וממשכנין על הצדקה ואפילו בערבי שבתות.

4. שלחן ערוך, יורה דעה סימן רס"ח

כל אדם חייב ליתן צדקה, אפילו, עני המתפרנס מן הצדקה חייב ליתן ממה שיתנו לו. ומי שנותן פחות ממה שראוי ליתן, בית דין היו כופין אותו ומכין אותו מכת מרדות עד שיתן מה שאמזדהו ליתן, ויורדים לנכסיו בפניו ולוקחין ממנו מה שראוי לו ליתן.

II. The Question

5. תוספות, כתובות שם

אכפייה רבא כו' - וא"ת היאך כפה אותו בשביל צדקה והכתיב מתן שכרה בצדה דכתיב (למען) יברכך ואמרי' בפ' כל הבשר (חולין קי: ושם) כל מצות עשה שמתן שכרה בצדה אין בית דין של מטה מוזהרין עליה?

6. בבלי חולין דף ק"י:

דתניא כל מצות עשה שמתן שכרה בצדה אין בית דין של מטה מוזהרין עליה

7. דברים פרק י"ד פסוק כ"ט

(כט) וְכֹה הָיוּ כִּי אֵינְלוֹ עֲלֶיךָ וְנִחַלְתָּ עִמָּךְ וְהָגַר וְהִתְמוֹם וְהִאֲלַמְנָה אֲשֶׁר בְּשַׁעֲרֶיהָ וְאֶכְלוּ וְשָׂבְעוּ לִמְעַן יִבְרַכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה:

III. Approach #1: The Money is Not Really Yours

8. רדב"ז, הלכות מתנות עניים שם

והקשו בתוספות דהא קי"ל כל מ"ע שמתן שכרן בצדה אין ב"ד של מטה מוזהרין עליה והרבה דברים נאמרו בתירוץ קושיא זו. והנכון לפי לשון רבינו משום דמצות הצדקה יש בה לאו ועשה דכתיב פתוח תפתח וכתיב לא תאמץ

את לבבך ולא תקפוץ את ירך. ונ"ל דשאני מ"ע של צדקה שיש בה תקנה לעניים והרי הוא כחוב עליו וכופין אותו לפרוע חובו ויורדין לנכסיו כאשר עושין למי שמסרב לפרוע החוב אשר עליו תדע שהרי בכל המצות כולם נאסר הנסיון ובמצות המעשר הותר שנאמר הביאו את כל המעשר וגו' ובחנוני נא בזאת וגו'. ואני אומר שגם בצדקה הותר הנסיון:

IV. Approach #2: True Tzedakah Comes From the Heart

9. מנחת חינוך, מצוה תע"ט

ולולי דברי רבותינו הראשונים שכולם תפסו במושלם דצדקה הו"ל מ"ע שמתן שכרה בצדה איני מבין דכתיב בפסוק נתן תתן וכו' ולא ירע לבבך בתתך לו כי בגלל וגו' יברכך א"כ אפשר דמתן שכר קאי על טובת הלב אבל על עיקר הצדקה אינו מבואר המתן שכר כלל.

10. דברים פרק ט"ו

(ט) השמר לך פן יתנה דבר עמך ללבבך בלעל לאמר קרבה שגת השבע שגת השמטה ורעה עינך באחיה האביון ולא תפן לו וקרא עליה אל יקום והנה כה חטא:
(י) נתון תפן לו ולא ירע ללבבך בתתך לו כי בגללו הדבר הזה יברכה יקום אליה בכל מעשה ובכל משלח ידך:

11. ספר החינוך, מצוה תע"ט

מצות צדקה. לעשות צדקה עם הצריך אליה בשמחה ובטוב לבב.

12. שמות פרק ל"ד

(ו) ויעבר יקנו על פניו ויקרא יקנו יקנו אל רחום וסגיו ארף אפים ורב חסד ואמת:
(ז) נצר חסד לאלפים נשא עזו ופשע וחסא ונקמה לא ינקה פקדו עון אבות על בנים ועל בנים על שלשים ועל רבעים:

13. בבלי שבת דף קל"ג:

אבא שאול אומר: ואנוהו - הוי דומה לו: מה הוא חנון ורחום - אף אתה היה חנון ורחום.

V. Approach #3: Tzedakah of the Individual and Tzedakah of the Community

14. תוספות כתובות שם

א"נ קצבו ביניהן בני העיר לתת כך וכך לחדש הלכך אכפיה כדאמרינן בפרק קמא דבבא בתרא (דף ח: ושם) דרשאין בני העיר להסיע על קיצתן

15. בבלי בבא בתרא דף ח:

ורשאין בני העיר להתנות על המדות ועל השערים, ועל שכר פועלים, ולהסיע על קיצתן

16. מלכים ב' פרק ד' פסוק י"ג

ויאמר לו אמר נא אליה הנה תרדתו אלינו את כל הסכנה הזאת מה לעשות לך תגיש לדבר לך אל המלך או אל עשר העצבא ותאמר בתוך עמי אנכי ישבת:

17. זוהר, פרשת נח

בי אלעזר אמר ת"ח בשעתא דינא שריא בעלמא לא ליבעי ליה לאיניש דיזכר שמיא לעילא דהא אי אדכר שמיא יזכרון חובוי וייתון לאשגחא ביה, מנלן משונמית דההוא יומא יום טוב דראש השנה היה וקודשא בריך הוא דאין עלמא וכדין אמר לה אלישע (מלכים ב' ד) היש לדבר לך אל המלך דא קודשא בריך הוא דכדין אקרי מלך, מלך הקדוש מלך המשפט, ותאמר בתוך עמי אנכי יושבת לא בעינא דיזכרון לי וישגחון בי אלא בתוך עמי...